

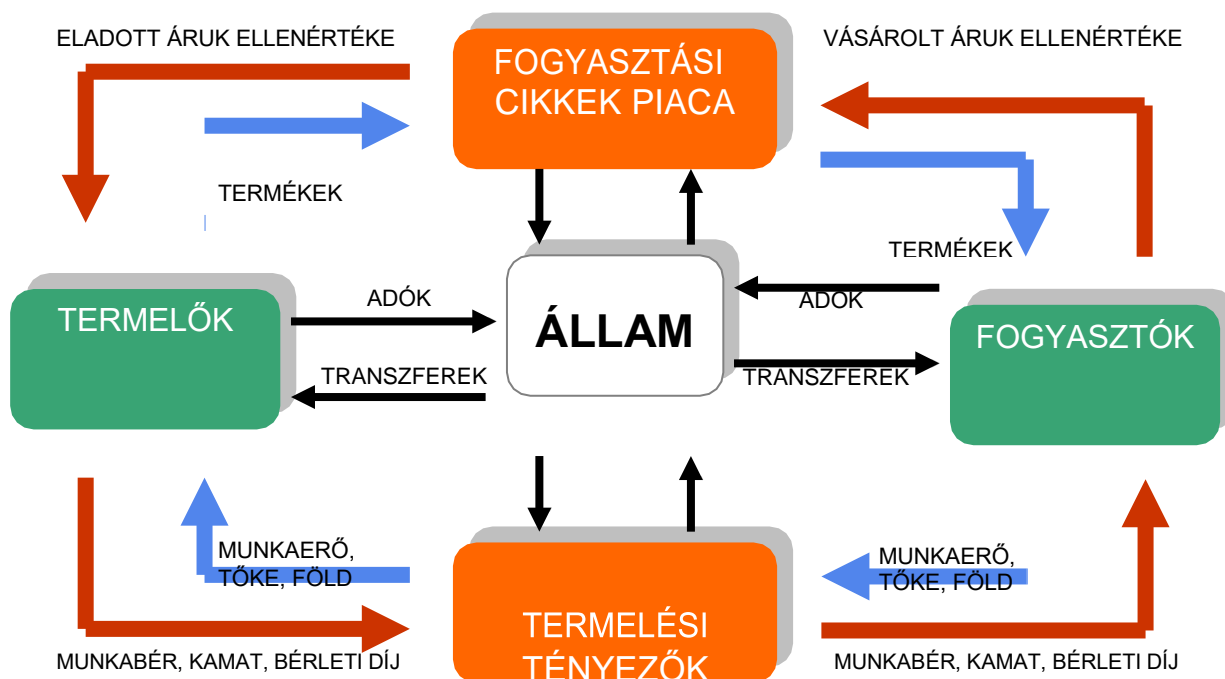
5. A pénz szerepe és funkciói

1. A pénz szerepe a gazdaságban

Mindennapjaink elképzelhetetlenek a pénz használata, jelenléte nélkül. Sokszor nem is tudjuk pontosan, hogy milyen „feladatai” vannak, hogyan kerül hozzánk, és hogyan fizethetünk vele, stb. Egy azonban biztos, rendszeresen használjuk. Már csak ezért sem árt, ha egy kicsit többet tudunk mibenlétéről, „működéséről”.

Mai világunkban a **pénz központi szerepet játszik**. A pénzhasználat kikerülhetetlen számunkra, mivel mindannyian így, vagy úgy, de szükségszerűen gazdasági értelemben is kapcsolatba kerülünk egymással. Mindannyian a gazdasági-társadalmi élet, a piacgazdaság szereplői vagyunk, hiszen a modern gazdaságban, amit piacgazdaságnak is nevezünk, a gazdasági döntések alakítói és helyszínei a piacok (áru, erőforrás, pénz). Az áru- és erőforráspiacokon zajló adásvételt pénzmozgások kísérik, de az áru- és erőforráscsere-től elkülönült, önálló pénzügyi folyamatokat is megfigyelhetünk (pl. pénzpiacok).

Manapság alapvetően a piacok összetett kapcsolatrendszere képezi azt a „szövedéket”, mely egyben tartja, működteti a modern gazdaságokat. Ezek a kapcsolatok döntési helyzetekben, döntésekben nyilvánulnak meg, és ezek rendszere koordinálja elsődlegesen a gazdaság működését. Hogy csak a legegyszerűbbeket említsük: ha munkát vállalunk, ezért pénzt, munkabért kapunk, vagy ha vásárolunk, ekkor pénzzel fizetünk. Természetesen az említetteken kívül még nagyon sok esetben találkozhatunk pénzmozgással, gyakorlatilag majdnem minden létező, létrejövő gazdasági kapcsolat ilyen, legyen az egyén és egyén, állam és egyén, vállalat és egyén, vállalat és állam, vagy bármely két gazdasági szereplő közötti. Vagyis **pénzmozgások bármely szereplők között létrejöhetnek**.

Az általunk használt pénz azonban nem a modern kor találmánya. Mai formáját, központi szerepét hosszú fejlődés alatt nyerte el. Erről a nagyon érdekes folyamatról, a pénz történetéről a II./4. leckében olvashatunk részletesebben.

A **mai pénz**, az úgynevezett „modern pénz” **belső értékkel nem rendelkező**, vagyis önmagában értéktelen eszköz, melynek elsődleges szerepe az, hogy segítse a gazdasági szereplők eligazodását a gazdasági életben, információt szolgáltatson a gazdasági élethez kapcsolódó döntések meghozatalához, majd segítse ezen döntésekből adódó pénzmozgások (fizetések) lebonyolítását.

Fontos megjegyeznünk azonban azt, hogy mivel az általunk használt pénz önmagában nem bír értékkel, csak egyfajta társadalmi konszenzus (egyetértés, megegyezés) biztosíthatja azt, hogy segítségével megvalósulhasson az áruforgalom, a csere a gazdaságban. Ebből következőleg a rendszerben alapvetően fontos a pénz iránti általános bizalom. Ha ez a bizalom megrendül, komoly gondot okozhat a gazdaság összes szereplőjének. (Ez a felismerés vezetett a modern pénz paradoxonának nevezett gondolat megfogalmazásához, mely így szól: a pénzt azért fogadják el, mert elfogadják.)

A fentiek alapján logikusan merül fel a kérdés, hogy vajon hogyan kerül a pénz – akár készpénz, akár számlapénz formájában - a gazdasági szereplőkhöz! Érdemes tehát egy kicsit közelebbről is megvizsgálni, hogy mit is jelentenek ezek a fogalmak!

2. Hogyan kerül ma a pénz a gazdasági szereplőkhöz?

Pénzhez az emberek jellemzően úgy jutnak, hogy munkavégző képességüket „eladják”, azaz munkát vállalnak. Természetesen ezen kívül egyéb módok is léteznek a „pénzszerzésre”. Van, aki nyer a lottón, van, aki örököl, van, aki bérbe adja a lakását. Általánosságban elmondhatjuk, hogy pénzhez úgy juthatunk, ha valamely birtokunkban lévő erőforrást (munkavégző képesség, tőke, természeti tényező) eladjuk, vagy bérbe adjuk.

Igen ám, de a munkaadónknak honnan van pénze? És akitől örököltünk, az hogyan jutott hozzá? Egyáltalán másoknak honnan van pénzük? Úgy tűnhet, hogy „mindenki” kapja „valakitől”, persze „valamiért”, és így bezárul a kör. Ebből az következik, hogy kell lennie egy olyan szereplőnek, vagy szereplőcsoportnak, amely valójában képes pénzt teremteni, hiszen a növekvő termelés, az egyre több létrehozott áru, nyújtott szolgáltatás cseréjének lebonyolítása általában több pénzt igényel.

A mai pénz „teremtése”, azaz annak gazdaságba történő bekerülése, illetve a pénz „megsemmisítése”, azaz a forgalomból történő kikerülése a pénzügyi közvetítőrendszer, azon belül is a kereskedelmi bankok (más néven hitelintézetek) feladata. Rajtuk kívül a folyamatban fontos szerepet tölt be az adott ország központi bankja (más néven jegybankja).

A pénz teremtésének két módja van:

1. **Hitelnyújtással**, azaz pénz jön létre, ha valamelyik kereskedelmi bank hitelt nyújt valamely gazdasági szereplőnek (ügyfél). Ezért hívják a modern pénzt **hitelpénznek** is.
2. **Külföldi deviza vétele** során, vagyis akkor, ha az adott ország valamely bankja külföldi fizetőeszközt (devizát) vásárol egy gazdasági szereplőtől.

A pénz kikerülése a gazdaságból szintén kétféle módon történhet. Ezek „tükörképei” a fentebb említett módszereknek, vagyis:

1. Hitel visszafizetéssel
2. Külföldi fizetőeszköz (deviza) eladásával

A fenti esetekben az ügyfél a kereskedelmi bankkal kerül kapcsolatba: a hitelfelvételhez, illetve törlesztéshez kapcsolódva „jóváírják” vagy „megterhelik” bankszámláját. Ma már természetesnek tekinthetjük, hogy a gazdaság szereplői bankszámlával rendelkeznek, és pénzforgalmuk jelentős része ezeken keresztül bonyolódik.

A modern pénz számlapénz formában jön tehát létre, de ha szükséges, akkor készpénzre átváltható (**konvertálható**). Ez történik például akkor, ha számlánkról bankfiókban vagy bankjegykiadó automatából készpénzt veszünk fel. Ekkor a forgalomban lévő pénz mennyisége nem változik, csak egy része „formát vált”.

A pénz megjelenési formája alapján lehet:

1. **Készpénz**, amely bankjegy és érme formájában van jelen a gazdaságban.
2. **Számlapénz** („bankszámlapénz”), amelynek nincs fizikai megjelenési formája, gyakorlatilag számlákon nyilvántartott adat. A számlákat erre szakosodott intézmények (pl. kereskedelmi bankok) nyitják, majd vezetik az ezt igénylő gazdasági szereplők számára. A kereskedelmi bankok ma már elektronikusan, számítógépek segítségével tartják nyilván a számlákon lévő pénzt, illetve a számlán bonyolódó műveleteket (pl. a már említett készpénzfelvételt vagy egyéb műveleteket).

A készpénz tartása és használata nem feltétlenül kényelmes és biztonságos. Ezért egyre inkább előtérbe kerülnek az úgynevezett **készpénzkímélő fizetési technikák**. (Ezeket részletesebben tárgyaljuk a III./10. leckében.)

A fizetési forgalom nagyrészt már számlapénz formájában bonyolódik, hiszen – szemben a készpénzforgalommal – ez a megoldás olcsóbb, és jobban nyomon követhető. Sok esetben - pl. vállalatok közötti fizetésekor, vagy az állami alkalmazottak bérkifizetésekor, stb. – jogszabály írja elő kötelező jelleggel a számlapénz használatát.

3. Mire használják a pénzt az emberek? Melyek a pénz funkciói?

A pénz a gazdaságban számos feladatot, funkciót tölt be:

- 1) **csereeszköz**: azaz mindenki által elfogadott, bármikor továbbcserélhető eszköz (szinonimája: „forgalmi eszköz”),
- 2) **elszámolási egység**: azaz alkalmas az árak kifejezésére (szinonimája: „értékegység”),
- 3) **fizetési eszköz**: azaz alkalmas halasztott fizetésre, adósságtörlesztésre,
- 4) **értéktároló**: azaz alkalmas a vagyon tartására (szinonimái: felhalmozási eszköz, „kincsképző”),
- 5) **nemzetközi pénz**.

Nézzük, mit is jelentenek ezek a funkciók?

Hogyan cserélhetnénk pénz nélkül? (Csereeszköz vagy forgalmi eszköz)

Ha nem lenne pénz, akkor pl. egy gyorsétteremben végzett nyári munkád fejében mondjuk 5000 db hamburgert kapnál, pedig neked egy új farmerre lenne szükséged. A pénz nélküli társadalomban meg kellene találnod azt, aki a farmerokat készítő varrodában töltötte a nyarat, farmert kapott fizetségként és a farmer értékében hamburgert szeretne. A fenti példa alapján könnyű tovább gondolni, hogy ha a farmerkészítő varrodában munkát vállaló középiskolásnak nem hamburgerre, hanem pendrive-ra és ezen kívül kedvenc zenekarának legújabb CD-jére van szüksége, akkor a cserevel kapcsolatos nehézségek tovább fokozódnak, míg a számodra már „kifizetett” hamburgerek megromolhatnak. A pénz tehát megkönnyíti a csere folyamatát.

A pénzt csereeszköz vagy más néven forgalmi funkciójában használjuk, amikor közvetíti a csere, így nem kell egyszerre, egy piacon jelen lennie az eladni és a megvenni kívánt árunak, mert az eladásra kínált árut először pénzre és ezt a pénzt akár egy másik piacon, egy másik áruval lehet cserélni.

Megéri-e? (Elszámolási egység, értékegység)

Ha egy könyv ára 2000 forint és egy pár cipő ára 20.000 forint, akkor tudjuk, hogy 10 könyv ugyanolyan értékű, mint egy pár cipő. Ilyenkor a pénz fizikai valójában nincs jelen, mégis az árak, vagyis a pénz segítségével válnak összehasonlíthatóvá a különböző termékek és szolgáltatások. Feltehetjük magunknak a kérdést: Megéri-e nekem 10-szer annyit ez a cipő, mint az a könyv?

A pénz elszámolási egység funkciójában **kifejezi az áruk értékét, összemérhetővé, összehasonlíthatóvá teszi a különböző árukat**, elősegítve ezzel a **gazdasági kalkulációt**.

Pénz és áru, elválhatnak-e egymástól? (Fizetési eszköz)

Eddig az áru és a pénz szoros kapcsolatban voltak egymással, ellentétes irányba, de együtt mozogtak. Elválhatnak-e egymástól? Igen. Gondoljuk végig a következőket:

- Mi a helyzet akkor, ha hitelt veszünk fel? Mit adunk a pénzért cserebe? Adott pillanatban „semmit”, de a későbbiekben a pénzt és a kamatokat is vissza kell fizetni.
- Kapunk-e valamit a pénzünkért, amikor az adót befizetjük? Abban a pillanatban közvetlenül nem, de közvetetten az állam által nyújtott szolgáltatásokat, bár különböző mértékben, de általában igénybe vesszük. Pl.: közutak használata, közvilágítás, közbiztonság, stb.
- Hol van a pénz olyankor, amikor kezdőrészlet befizetése nélkül autót vesz a család? Ilyenkor hozzájutunk az áruhoz anélkül, hogy annak ellenértékét teljes egészében kifizettük volna, előre hozható a szükségletek kielégítése, de ennek a használatnak ára van: kamatot kell fizetni.
- Mit kapunk a bankunktól, ha megtakarításunkat elhelyezzük nála? Adott pillanatban egyoldalú pénzmozgásról beszélhetünk, de hosszabb távon megkapjuk a pénzhasználat díjául járó kamatot.

A csere létrejöhet úgy is, ha a pénz nincs jelen, lehet hitelre vásárolni, máskor előleget kell fizetni egy áruért (ilyenkor a pénz részben van jelen). Az állam beszedi az adót, közvetlen

ellenszolgáltatás nélkül. A **pénz fizetési eszköz funkciójában** önálló életet él, időben elszakad az áruk és szolgáltatások áramlásától.

Mi történik azzal a pénzzel, amit nem költünk el? (Az értékörzés, felhalmozás eszköze)

A pénzt nem kell azonnal elkölteni, ha megszereztük. A fogyasztás elhalasztható, a pénzt egy későbbi időpontban is el lehet költeni. Ideiglenesen tehát a pénz kikerülhet a forgalomból, félretehető, tartalékolható. A pénz, mint **a felhalmozás, a "kincsépzés" eszköze**, alapjául szolgálhat egy későbbi, nagyobb értékű fogyasztásnak, vagy beruházásnak. Esetleg váratlan kiadások terhének csökkentésére is használhatjuk, persze csak akkor, ha ez idő alatt megtartja az értékét.

Milyen körben használjuk a pénzt? (Nemzetközi pénz)

Nemzetközi pénz funkcióról akkor beszélünk, amikor a pénz a fenti 4 szerepkört nem csak egy adott gazdaságban, hanem annak a keretein kívül is, tehát országhatároktól függetlenül, **a nemzetközi áruforgalomban** is betölti (pl. dollár, euro, jen)

A pénz funkcióinak összefoglalása

A pénz funkciója	A funkció tartalma/példa	Milyen kérdésre válaszolt?
Csereeszköz, forgalmi eszköz	Az áruk cseréjét, adásvételét közvetíti. <i>Pl.: A hamburger könnyedén farmernadrágra cserélhető pénz „közbeiktatásával”.</i>	Hogyan cserélhetünk a pénz segítségével?
Elszámolási egység, értékegység	Árak összemérése, kalkuláció, döntések megalapozása. <i>Pl.: Cipő és könyv értékének összehasonlítása.</i>	Megéri-e?
Fizetési eszköz	Közvetlen árumozgás nélküli pénzmozgások (hitel, adó, törlesztés stb.) <i>Pl.: Amikor kezdőrészlet nélkül autót veszünk.</i>	A pénz- és áru mozgása, elválhatnak-e egymástól?
Értékörzés, felhalmozás eszköze	Megtakarítás, vagyontartás eszköze. A fogyasztás elhalasztásával jár. <i>Pl.: Lakásra, kocsira, utazásra spórolás esetén.</i>	Mi történik azzal a pénzzel, amit nem költünk el?
Nemzetközi pénz	A pénz szerepeit, funkcióit nemzetközi forgalomban is betölti. <i>Pl.: Euro, dollár, jen.</i>	Milyen körben használjuk a pénzt?